

Primeres dades de les prospeccions a l'Alt Millars: Termes de Cortes de Arenoso i Villahermosa del Río

Empar Barrachina Ibáñez*

Resum

Amb aquesta breu nota volem presentar les primeres dades del projecte de recerca que des de el SIAP estem desenvolupant a la marge esquerra del riu Millars, en la comarca de l'Alt Millars castellonenc.

Resumen

Con esta breve noticia queremos presentar algunos de los primeros datos del proyecto de investigación que desde el SIAP estamos desarrollando en la margen izquierda del río Mijares, en la comarca del Alto Mijares castellonense.

L'Alt Millars forma part d'una ampla conca hidrogràfica, que té el nus central en la serra de Gudar, des de on es dispersen les aigües cap a l'Ebre, pel riu Guadalope; cap al Túria, pel l'Alfambra; i cap a Castelló pel Millars que neix en aquesta serra i de la que rep també l'aigua d'una sèrie d'afluents per l'esquerra, entre les que destaca el riu Cortes i el Villahermosa. A una i altra vessant es troba limitada per altes carenes, Pina (amb 1402 metres) a la dreta, i el Cerro de Cruces (1710 metres) a l'esquerra, que determinen el seu paisatge, abrupte i trencat per la dreta, i menys marcat a l'altiplà (excepte al nord) per l'esquerra, on està l'erm.

Administrativament la comarca de l'Alt Millars es troba al nord-oest de la província de Castelló, limitant amb Terol pel nord i l'oest, mentre que pel sud i l'est limita amb les comarques de l'Alt Palància, la Plana Baixa i l'Alcalatén.

La bibliografia arqueològica ha fet servir el curs del Millars com una via de penetració cap a l'interior de les terres turolenques, encara que no és considerada com una de les vies principals en els tractats històrics sobre el tema. A més, un cop coneguda l'orografia es veu que té un pas difícil i estret entre Toga i Aranyuel, que es fa més complicat en passar Puebla de Arenoso. Tot i això, el que sí està referènciat és un camí de bestiar que des de Montanjeos transcorre per la foia de Sucaina i l'erm de Cortes de Arenos en direcció a Linares de Mora, per la vessant nord del Cerro de la Cruz, en direcció cap al nord-oest. Mentre que cap al sud-est, des de Montanejos arriba fins a Onda seguint les carenes de la Serra d'Espadà. Aquest camí de bestiar és el que creua el barranc del Carro-Santa Ana a la altura del Cabezo Blanco i el lloc on es desenvolupen les prospeccions de les que presentem algunes de les dades obtingudes.

* Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques. Diputació de Castelló. Complex Penyeta Roja, apartat 316. 12080-Castelló de la Plana. <abarrachina@dipc.es>

Els treballs de recerca començaren un cop finalitzada l'excavació de la necròpolis tumular del salegar del Meson del Carro, situada junt a l'esmentat camí de bestiar i al barranc del Carro (Barrachina, 2002-2003).

La documentació obtinguda de la consulta de les bases de dades del Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques de la Diputació de Castelló i de l'Inventari General de Jaciments de la Direcció General de Patrimoni Cultural València, a més de l'informació aportada per les excavacions de La Escudilla i Los Cabañiles, en el terme de Sucaina (Gusi, 1971), que en els darrers anys han estat un nou objectiu de treball del SIAP (Cura, Gusi, 2000; Cura, Gusi, Falomir, en aquest volum), junt a algunes troballes aïllades com ara l'urna fenícia de San Vicente de Piedrahita (Clausell, 1995); o els fragments de ceràmica acanalada d'Aranyuel (Mata, 1978); l'incineració de guerrer ibèric de la necròpolis del Mas de Barberán (Izquierdo, 1999), o l'estela antropomorfa ibèrica del mateix lloc, en el terme de Noguerauelas, Terol, però junt al límit del terme amb Cortes (Arasa, Izquierdo, 1998), entre altres, ens va portar a renovar el nostre interès per l'estudi del desenvolupament protohistòric d'aquesta zona, amb el doble objectiu de millorar la nostra percepció d'un paisatge molt humanitzat al llarg de les interaccions dels diferents grups que l'ocuparen, i la comprensió dels models socioeconòmics que estructuraren aquest territori.

Fins ara la recerca ha estat desenvolupada principalment al terme de Cortes de Arenoso (campanyes de 2005-2005), a més dels paratges tocant al barranc del Carro del terme de Villahermosa del Río. D'aquest terme l'informació arqueològica està molt minvada, mentre que del terme de Cortes de Arenoso es coneix l'existència d'un poblat adscrit a l'edat del bronze, el barranco de Los Morrones, situat al sud-oest de la població. De la primera edat del ferro són tres els jaciments localitzats: Masia del Moral, Necròpolis Meson del Carro i Los Morrones I. Mentre que a la cultura ibèrica s'atribueixen quatre: Masia del Barberan, d'on procedeix una estela antropomorfa; la masia de Cortes la

Vieja, Los Morrones II i el turó de la Fuente de la Hoya. Tots ells sense excavació.

PRIMERES DADES

Encara que avui en dia aquesta part de la comarca es troba molt deprimida, pel que fa a la densitat de població, en altres èpoques històriques i prehistòriques ens consta que l'ocupació del territori va ser molt més elevada. Fins ara les dades obtingudes ens porten a dos moments de màxima ocupació d'aquestes terres, d'una banda el segment temporal entre el ferro antic/ibèric antic, amb materials fenicis, fins a l'ibèric ple; d'altra els primers segles de l'ocupació islàmica, al voltant dels segles IX-X.

Encara que en ocasions arriben a ocupar els mateixos espais, els patrons d'ocupació del territori no són semblants. Es a dir, mentre que en època ibèrica sembla que el territori té com a objectiu el control d'aquest espai, complementant-se amb torres per exemple, i establint diferents tipus d'assentaments en funció del paper assignat dins del territori. En època islàmica el assentaments trobats fins ara ens parlen de llocs molt xicotets amb una funció encara no definida.

Una de les hipòtesis que podria fer-nos entendre aquesta ocupació del territori es la proximitat d'aquesta zona amb l'àrea minera que es troba a la serra de Gudar, als voltants de Linares de Mora, a més en l'àrea prospectada predomina el cretàc inferior, estatge albià, constituït per roques detrítiques de tipus gres ferruginós de colors blanc i grocs, que aporten nòduls de òxid de ferro en desfer-se i que apareixen en amplies extensions. Encara que fins ara res ens indica que en alguna d'aquestes dues etapes els establiments tingueren com a funció la recaptació d'aquests elements fèrrics.

Amb posterioritat, al voltant dels segles XV-XVI, sembla establir-se una altra fase d'ocupació d'aquest territori, en el que es manté un altre cop el mateix patró d'assentament però amb unes estratègies centrades en la ramaderia, agricultura i explotació del bosc.

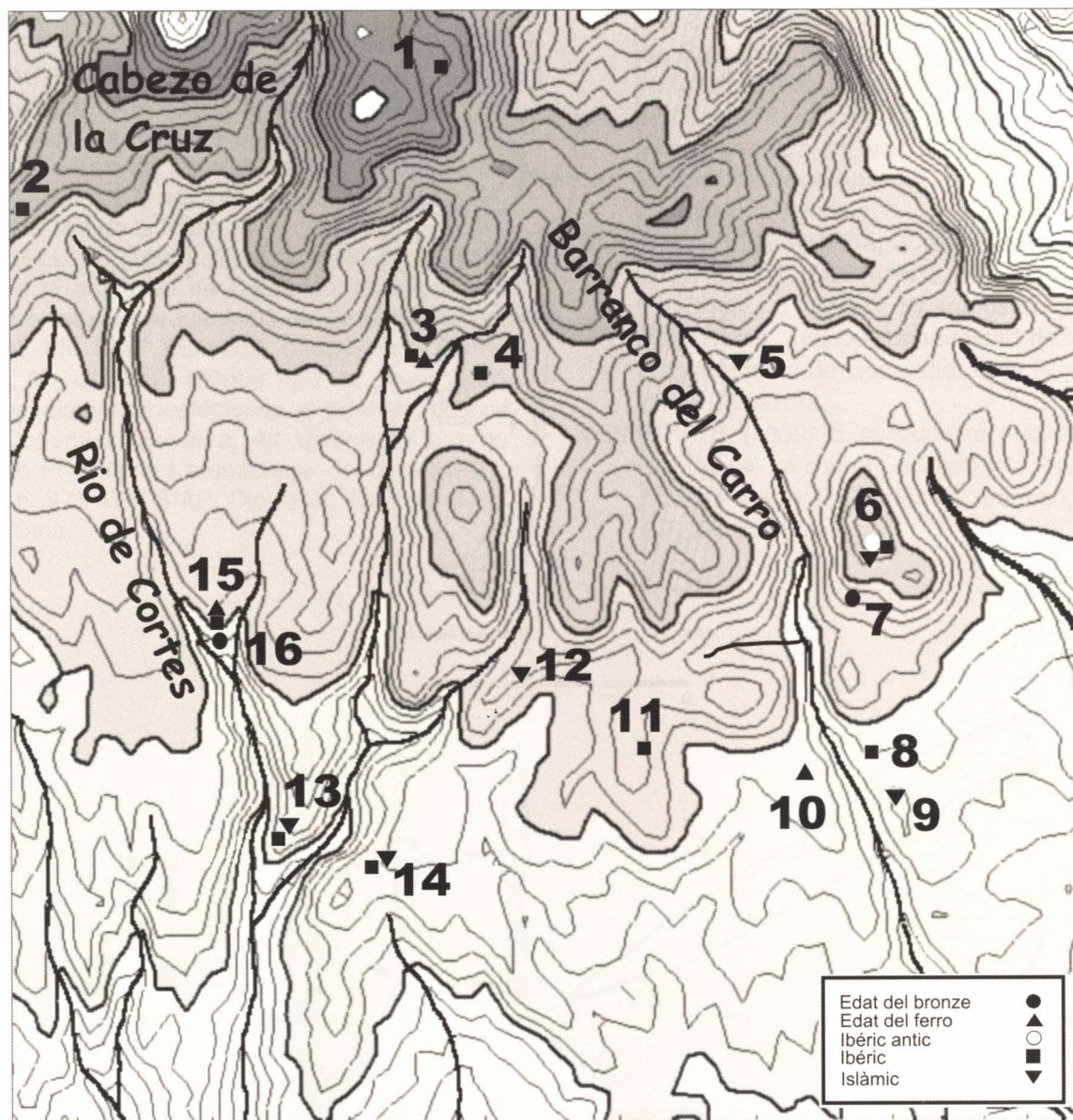

Figura 1. Jaciments localitzats fins 2005: 1. Canto del Castillete; 2. Necròpolis de la masia de Barberán; 3. Masia del Moral; 4. Cerro de la masia de la Fuente de la Hoya; 5. El Prado; 6. Cerro del Cabezo Blanco; 7. Castillete de la masia del Cabezo Blanco; 8 i 9. Masia de la torre de Juan Bou; 10. Necròpolis del salegar del mesón del Carro; 11. Alto de la masia de la Podadilla; 12. Corral Nuevo de la masia de la Torre de los Clérigos; 13. El Castillete de casa Martín; 14. Masia de las Serveras; 15. Masia de los Morrones I i II; 16. Barranco de los Morrones.

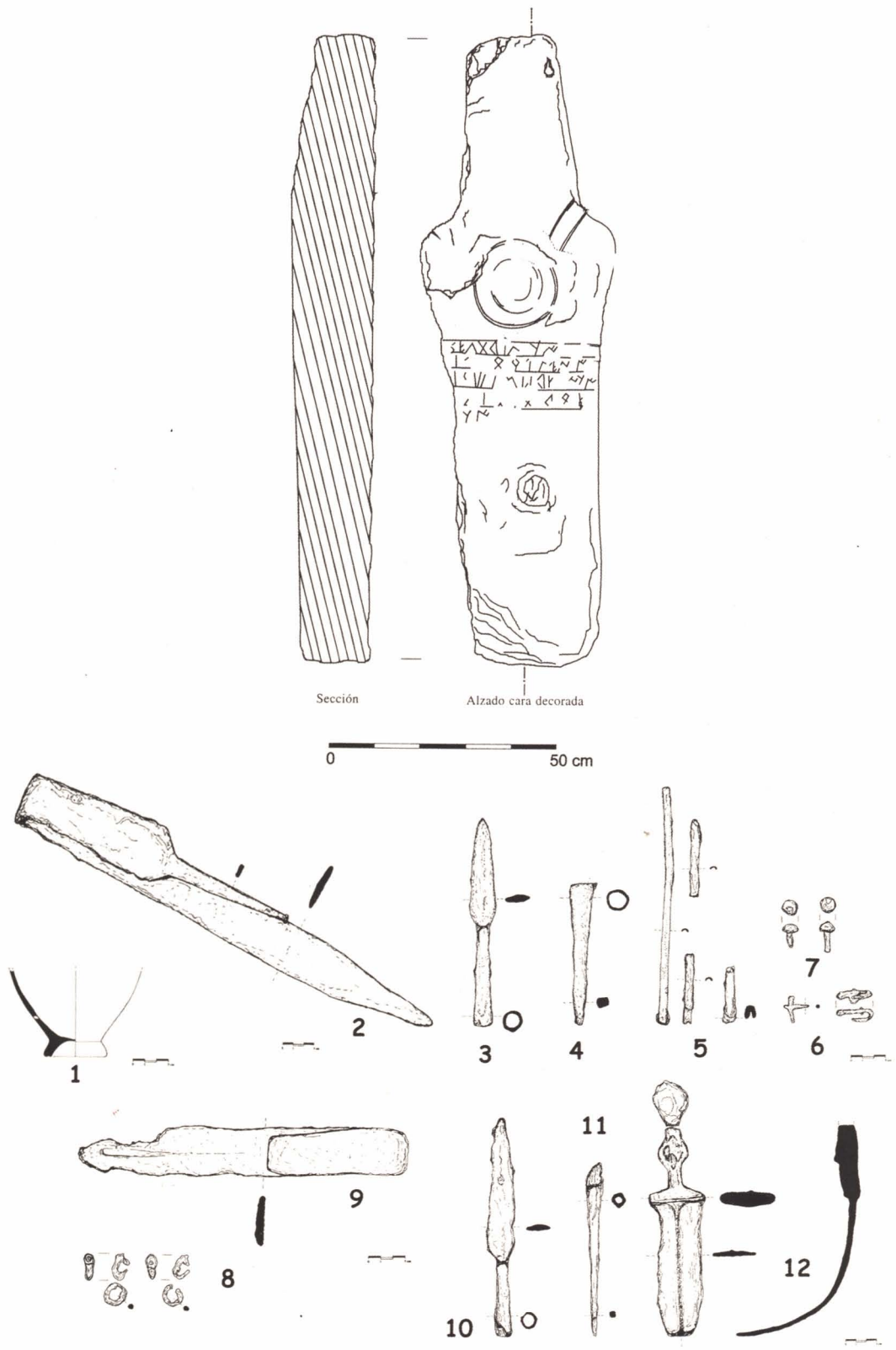

Figura 2. A. Estel·la antropomorfa del mas de Barberán, Noguera, Terol.
 B. Conjunt d'armes trobat a la necròpolis del mas de Barberán: 1. Base de ceràmica fina ibèrica. 2-7. Conjunt A: Espasa tipus La Tène, punta de llança, guasp, elements metàl·lics d'una beina d'espasa, fragments metàl·lics. 8-12. Conjunt B: anelles, fragments d'espasa tipus La Tène, punta de llança, guasp, punyal d'empunyadura biglobular.

BIBLIOGRAFIA

- ARASA, F., IZQUIERDO, I. (1998): *Estela antropomorfa con inscripción ibérica del Mas de Barberán (Nogueruelas, Teruel)*. Archivo Español de Arqueología, 71, pp 79-102. CSIC. Centro de Estudios Historicos. Madrid.
- BARRACHINA, E. (2002-2003): *Dos noves necròpolis d'incineració a la conca del Millars: el Mesón del Carro i La Vilavella (Castelló)*. Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló, 23, pp. 141-150. SIAP. Diputació. Castelló de la Plana.
- CLAUSELL, G. (1995): *Nuevos hallazgos fenicios en la provincia de Castellón*. Quaderns de Prehistòria i Arqueologia de Castelló, 16, pp. 93-106. SIAP. Diputació. Castelló de la Plana.
- CURA, M., GUSI, F. (2000): *Inici de noves intervencions arqueològiques al jaciment de Los Cabañiles (Sucàina, Alt Millars)*. Quaderns de Prehistòria i arqueologia de Castelló, 21, pp. 473-476. SIAP. Diputació. Castelló de la Plana.
- GUSI, F. (1971): *Informe sobre la campaña de excavaciones en la Región del alto Valle del Mijares*. Noticiario Arqueológico Hispánico, XVI, pp. 205-241. Madrid.
- IZQUIERDO, I. (1999): *Un lote de armamento ibérico procedente de la necrópolis del Mas de Barberán (Nogueruelas, Teruel)*. Gladius, XIX, pp. 97-120. CSIC. Madrid.
- MATA, C. (1978): *La Cova del Cavall y unos enterramientos en urna de Liria*. Archivo de Prehistoria Levantina, XV, pp. 113-136. SIP. Diputación. Valencia.
- SANCHO, J., PANAREDA, J. M., PALACIOS, D., SANFELIU, T., CEBRIAN, J. A., DOMINGUEZ, E., OBIOL, E. (1991): *Itinerarios por el valle del Mijares*, 182 pp. Universidad de Alcalá. Departamento de Geografía. Caja Rural San José. Almazora.
- VENTURA, S. (1959): *Excursiones al encuentro de la Historia. La cueva Gallinera y la Piedra del Mas de Barberán*. Cortes de Arenoso, 2, pp. 6,7, 29. Valencia.

